

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Litere
„Alexandru Ioan Cuza” University from Iassy, Faculty of Letters

Pe marginea corespondenței dintre Antioh și Maria Cantemir

On the correspondence between Antioh and Maria Cantemir

In the last days of 1731, Antioh Cantemir is named resident of the Sankt-Petersburg Court to St James Palace. The young lieutenant of the Preobrajenski Regiment is therefore rewarded for his political involvement in the events connected with the acceding to the throne of empress Anna Ioannovna; but unofficial, it was aimed at the alienating from Russia of a capable man that was among the empress' favourites. It was proved to be a one-way road as the Moldavian prince had never been able to see again his brothers or adoptive country. The family connection has still been kept by means of letters that were quite frequently exchanged with Maria Cantemir. These are extremely important texts not only because of their role in a better knowledge of the Cantemir family, but also for their role in recreating the background and mentality of a period that is generally poor in written sources. From this epistolary dialogue we offer those who are interested three epistles that were unknown until now in the Romanian cultural space.

Keywords: literary history; the destiny of the Cantemir family; Russia in the first half of the 18th century.

Institution's address: B-dul Carol, nr. 11, Iași, România, tel.: + 40-232-201.052, fax: + 40-232-201.152;
e-mail: admlit@uiac, web: <http://letters.uiac.ro>

Personal e-mail: leonard24ro@yahoo.com

Poet, traducător, diplomat, pasionat de științe, de istorie și de studiul limbilor, Antioh Cantemir (1708 – 1744) a fost de departe cel mai înzestrat dintre urmașii vremelnicești domn al Moldovei, Dimitrie. Cu satirele sale începe poezia rusă modernă, în vreme ce, pe tărîm politic, rămîne unul din cei mai buni ambasadori pe care Rusia i-a dat Occidentului. Scrierile acestuia, destul de puține și datorită dispariției premature a autorului, n-au fost nici pînă astăzi tipărite în totalitate. Își așteaptă rîndul în special rapoartele și relațiile diplomatice¹ trimise din Londra și Paris Curbii de la Petersburg, precum și corespondența particulară a scriitorului, publicată doar parțial ori reprodușă fragmentar prin diverse reviste din Rusia, cu mai bine de un secol în urmă².

Lui Antioh îi semăna prin afinități și prin deschiderea spre științe sora mai mare, Maria, persoană de o frumusețe aparte, cu o agerime a spiritului ce epata în mediile aristocratice din cele două capitale ale imperiului și cu o cultură puțin obișnuită pentru Rusia aceluia veac. În perioada campaniei militare din Persia (1722), cînd fostul domn al Moldovei și doi dintre copiii săi îl însoțesc pe împăratul Petru I în expediție, se leagă prietenia dintre Antioh și Maria, iar mai tîrziu, în anii îndelungi de înstrăinare ai poetului-diplomat,

prințesa va deveni „prietena de vreme rea” și confidenta acestuia. Prin „veștile de-acasă”, prin tonul cald al epistolelor, prin observațiile pertinente asupra vieții politice și private din imperiu, Maria încerca nu doar să-i aline dorul de cei dragi sau să micșoreze distanța ce-l despărțea de patria părăsită, ci să-l și țină conectat la realitățile rusești și, îndeosebi, la intrigile Curbii, de al căror deznodămînt depindea cariera fratelui ei. De cealaltă parte, epistolele lui Antioh sunt poate cele mai timpurii pagini critice la adresa Apusului, schițate de către un scriitor din această parte a Europei. Referințele acestuia privesc îndeosebi Anglia și Franța, țări pe care prințul le-a cunoscut îndeaproape, în cei unsprezece ani petrecuți la Londra și Paris. Cu siguranță, cei doi interlocutori erau conștienți de faptul că opiniile schimbate în scris depășesc cu mult granițele libertății de expresie admise în imperiu, știau, de asemenea, că funcționarii Cancelariei din Petersburg le interceptează și le citesc corespondența. De aici, numele criptate, ca în Istoria ieroglifică, limbajul aluziv și frazele neduse pînă la capăt, căci, nu-i așa, „deșteptul înțelege și din jumătate de cuvînt”, de aici asocierile cu situații cunoscute celor doi din perioada adolescenței și a primei tinereți. Ulterior, prințesa Maria va găsi căi neoficiale pentru a-i trimite fratelui noutățile așteptate, prin intermediul

unor demnitari sau prin căpitanii vaselor care luau calea Apusului.

Cele trei epistole inserate mai jos cunosc pentru întâia oară o versiune românească și aduc noi informații asupra unei perioade nu tocmai senine din viața Cantemireștilor, dominate în special de eforturile conjugate ale prințului Antioh și ale Mariei Cantemir de a rezolva complicata problemă a proprietăților fostului principe Dimitrie, proprietăți împărțite între mama lor vitregă, moștenitoarea, prin lege, a unei pătrimi din avere, și prințul Constantin, care, în calitate de unic beneficiar al majoratului, administra restul de trei pătrimi. Locuind la Moscova, prințesa Maria făcea eforturi să rămână elementul de coeziune dintre frați, să le apere interesele și să stingă vrajba dintre aceștia, vrajbă cauzată în special de lăcomia lui Constantin Cantemir, care-și exprimase intenția de a vinde moșiile, poate și pentru ca moștenitorii rămași să nu emită pretenții asupra averii părintești. În plus, existau disensiuni și în privința domeniilor dăruite urmașilor principelui moldav de către împărăteasa Anna Ioannovna, ca răsplătă pentru sprijinul pe care i l-a oferit, la urcarea pe tron, Antioh Cantemir. Până în 1740, aceste domenii fuseseră administrate de frați în comun, iar acum se punea problema împărțirii lor, cu atât mai mult, cu cât Antioh întârzie să revină în țară și nu-și revendica proprietățile.

Întîlnim, de asemenea, în textul scrisorilor informații despre intrigile de Curte, despre mărfurile rusești căutate în Occident, despre intenția prințului Antioh de a reveni în Rusia și visul prințesei Maria de a-l vedea însurat cu Varvara Alekseevna Cerkasskaia, a cărei mină era, la acea dată, cea mai rivnită din imperiu. Sunt scrisorile a doi oameni cultivați, cu gusturi și preocupări comune, care-și trăiau singurătatea într-o epocă aflată în plină schimbare, sub impactul reformelor declanșate de Petru I.

Maria către Antioh Cantemir Moscova, 20 august 1739

Scumpul și iubitul meu frate,

Se spune că sufletul e de natură divină și, dacă-i așa, poate avea capacitatea să prevadă. Noi n-am greșit în precizări și, în cele din urmă, corabia noastră a tras, pe o mare atât de agitată și după atîta vreme, în doritul port al liniștii și-al mulțumirii, așa cum s-a întîmplat prin milostenie cerească. Acum, datorită ne învață întâi de toate să-i mulțumim lui Dumnezeu pentru binele dobîndit, iar apoi să ne rugăm pentru viața lungă și pentru sănătatea Preamilostivei Suverane, care nu ne-a abandonat cîtuși de puțin. Mama vitregă⁵, îmbogățită destul de pe urma casei noastre, poate să se considere norocoasă pentru dota pe care o va primi din cea de-a doua căsătorie. Slavă Domnului, a venit și sîmbăta

noastră, ca pentru evrei, atunci cînd au descoperit, după o lungă perioadă de lipsuri, Canaanul în ziua bucuriei. Numai că omul nu e niciodată mulțumit: iată, mi-aș dori, în afară de aceasta, să ne vedem. Dar, ce pot face? Doar să mă rog lui Dumnezeu să-mi hărăzească așa ceva. Mi-a scris fratele, prințul Șerban⁶, care acum e la război. Cît despre mine, slavă Domnului, trebuie să mă credeți că mă aflu în deplină sănătate. Recunosc, am greșit cînd v-am vorbit de indispoziția mea: mai bine justificam întîrzierea scrisorilor prin aceea că sunt leneș sau domoală, cum se spune pe la noi, decît să mă justific spunînd adevărul și să vă dau motiv să vă întristați pentru mine. Necazurile nu-i omoară pe oameni, mai cu seamă pe cei valoroși: și picăturile de ploaie, dacă pică într-un loc, fac gaură în marmura cea mai dură. Aș vrea să am o inimă demnă și, deși n-o am, mă voi strădui, așa cum îmi spuneți dv., să las deoparte orice întristare; numai că, în privința fraților noștri, nu pot să ies din limitele datoriei și, mai ales cînd vine vorba despre dv., nu vreau să fiu motiv de lovitură crudă a sorții, dacă voi muri înainte de a ne revedea, ci aș dori să trăiesc fericită împreună cu dv. și cu ceilalți frați. Cît despre dușmanii noștri, aceștia sunt învinși grație milei Celui de Sus, care-i ridică pe cei sărmani. Întru rezolvarea favorabilă a problemei noastre comune, de mare ajutor au fost scrisorile pe care le-ați adresat Alteței Sale Ducelui de Curlandia, părintele și stăpînul nostru⁷. Dumnezeu să-l răsplătească. Am impresia că fratele nostru Constantin și-a schimbat puțin firea cea sălbatică, dar nu știu cît va mai dura⁸. Îi scriu astăzi, atrăgîndu-i, atît cît pot, atenția să fie un frate adevărat, nu fals. Mă bucur de scrisorile dv. și consider că trebuie să trăiești întotdeauna în înțelegere și dragoste cu frații: așa le place lui Dumnezeu și oamenilor și așa ne-a povățuit prorocul. Îi scriu, de asemenea, fratelui, prințului Șerban, și-i transmit dragostea dv.: mai teamă mi-e de armele turcești, în ce-l privește, decît de boli. Dumnezeu să-l ocrotească și de unul și de celălalt rău, ca și pe verișorii săi⁹, care se află acum pe cîmpul de luptă în numele adevăratei credințe. Vă rog să-mi dați de știre dacă i-ați cerut pînă acum mîna *Tigroaicer*¹⁰ și cînd voi primi această veste: aș vrea și nădăjduiesc să fie așa cum doriți dv. Fratele Matei și cumnata¹¹ vă mulțumesc pentru salutări. Le-am spus cît îi compătimiti și că, din dragoste frățească, vă veți strădui să faceți tot posibilul, dacă veți găsi puteri. În privința banilor adunați pe urma satelor și luați de Colegiul de justiție, scrieți-i fratelui Constantin în ce mod pot fi ei primiți, întrucît mama vitregă nu are dreptul să ia nimic, iar dacă doriți, transferați-i o mie de ruble sau mai mult fratelui Matei, pentru că acesta să-și răscumpere satul, deși, conform înțelegerii de la nuntă, trebuie să mai primească de la soacră patru mii. Din acea zi în care satele au fost puse sub sechestru, au strîns mai bine de trei mii de ruble, dar nu știu cu exactitate cît anume. Pe 16 ale lunii curente, am trimis, în două lădițe, blănurile de hermină

pentru dna Amelot¹², așa cum mi-ați poruncit. Cele patru blănuri pentru dna Amelot sunt și cele mai bune, fiecare din ele costă 27 de ruble, iar dacă ar fi dorit să le cumpere de-a gata, prima ar fi costat-o 40 de ruble, cea de-a doua, 25, ultimele două, câte 22 de fiecare. Din cele patru care sunt pentru dv., două au costat 50 de ruble, cea de-a treia, 23, iar cea de-a patra, 22. Iertați-mă că n-am putut trimite mai mult de opt, dar, credeți-mă, blăni de hermină frumoase și albe n-am putut nicicum să gădesc. Timpul e potrivit pentru cumpărarea de blănuri, or eu doresc să cumpăr două pentru dv. Cum nu mai am ce vă scrie, rămân a dv. prea supusă soră,

Maria, prințesă Cantemir.

PS: Mă bucur că v-ați întors la prietenul dv., Dl. Antonio del Porco. Aș fi vrut să reveniți în patrie și să-i lăsați pe francezi să joace cărți atît cit poftesc sau să stea treji toată noaptea, după cum li-i obiceiul.

În lădița cu blănuri, soția fratelui¹³ vă trimite în dar o mică geantă, făcută de mîna ei. Lăzile vor fi trimise de Suda¹⁴ la Petersburg, iar de acolo, pe corabie, în Olanda, la contele Golovkin¹⁵.

Antioh către Maria Cantemir Paris, 25 noiembrie/6 decembrie 1739

Mult stimată Doamnă, soră și stăpînă,

am aflat cu o nemărginită satisfacție din ultima dv. scrisoare, scumpă mie, de pe 11 octombrie, despre buna stare a sănătății dv. și a fraților noștri. Chiar dacă n-am primit, vreme de cîteva săptămîni, vești de la prințul Șerban, nu trebuie să fim neliniștiți în ce-l privește, întrucît a ajuns cu bine la Kiev. Războiul deja s-a terminat, iar odată cu el și toate pericolele; e aproape fericirea de a ne aduna împreună¹⁶. Vă rog să-l îmbrățișați din partea mea și să-i doriți să fie răsplătit, pe măsura eforturilor și a serviciilor sale. Dumnezeu încă nu ne-a dat să fim stăpîni peste vechea noastră patrie, care, chiar dacă a fost supusă în întregime de glorioasele armate ale Preamilostivei noastre Suverane, a trebuit să se întoarcă sub jugul barbarilor¹⁷.

Facă-se voia Domnului, în fața căreia toți trebuie cu resemnare să ne supunem. Am aflat din scrisoarea prințului Constantin că Majestatea Sa a hotărît cu bunăvoință să anuleze perceperea taxelor de la noi¹⁸ și nu mă îndoiesc că veniturile care ni s-au confiscat ne vor fi întoarse. În cazul acesta, vă rog să primiți partea de bani care mi se cuvine și cu ea să răscumparați satele fratelui nostru Matei¹⁹, lăsîndu-i toate veniturile pe care nu am de gînd să le folosesc pentru mine în nici un fel. Pentru ca să aveți toate cele necesare, anexez o scrisoare „de Consiliere”²⁰, de care să vă folosiți cînd va fi nevoie.

Îi scriu fratelui nostru să nu facă un pas greșit împotriva propriilor interese. Aș fi vrut să primesc vreo veste de la *Tigroaică*, dar nu mai sper: îl cunosc prea bine pe tatăl ei și nu mă încălzesc cu ideea că va întreprinde ceva. Timpul zboară, or eu nu știu ce-o să-mi doresc peste doi ani. Cu poșta precedentă nu v-am scris, întrucît am stat la pat cu puțină febră, de care acum, cu voia lui Dumnezeu, am scăpat și mă simt, la fel ca înainte, minunat. Îmi aranjez noua locuință, în care trag nădejdea să mă mut odată cu Anul Nou. Transmiteți-i urările mele verișoarei, rămîn pentru totdeauna al dv. frate și servitor supus,

A[ntioh], prinț Cantemir.

Antioh către Maria Cantemir, Paris, 4 (15) decembrie 1740

Mult stimată doamnă, soră și stăpînă,

Sunt deja cîteva săptămîni în care mi-au lipsit scrisorile dv. și-am început să-mi fac griji, temîndu-mă să nu fiți bolnavă, dar, în sfîrșit, am primit misiva dv. din 30 octombrie, mi-am recăpătat curajul și i-am mulțumit Cerului la vestea că niște prieteni au fost motivul pentru care nu mi-ați scris mai devreme. Cum nu vă puteți îndoi de iubirea mea sinceră față de dv., tot astfel înțelegeți că mi-aș dori să-mi scrieți cît se poate de des și, de fiecare dată cînd veștile lipsesc, nu am cum să nu-mi fac griji. Mi-a venit greu să sporesc suferința mea sufletească, deoarece moartea neașteptată a preamilostivei noastre suverane²¹ m-a zguduit profund, cu atît mai mult, cu cît regența a nimerit în mîinile acelora de la care nu așteptam nimic bun²². Acum, slavă Celui Atotputernic, încep din nou să trag nădejde și nu mă îndoiesc de faptul că nepoata îi va semăna mătușii²³ și că, drept urmare, serviciile noastre vor fi răsplătite și că primele acțiuni vor fi orientate întru binele nostru comun. Vestea despre ultima lovitură de palat mi-a adus o nemărginită bucurie și sunt convins că a produs aceeași impresie tuturor celor ce sunt cu adevărat patrioți. N-ar fi zadarnică plecarea dv. la Petersburg, dacă aceasta nu v-ar pricinui multă bătaie de cap: împrejurările, după cum mi se pare, ne vor fi prielnice. *Testoasa*²⁴ poate să nu se mai teamă de nimic și e foarte posibil să devină a doua persoană în stat. Se poate ca, în sfîrșit, *testoasa* să obțină hotărîrea în favoarea noastră și acum, probabil, n-ar fi de prisos să-i trimit o scrisoare, a cărei copie v-am expediat-o. Dv. însă îi sunteți cu mult mai apropiată și puteți înțelege mai bine ceea ce este avantajos. Cît privește satele pe care, după dreptate, Curtea trebuie să ni le restituie, fratele Șerban mi-a scris de asemenea, cerîndu-mi să mă adresez cu această rugăminte miniștrilor. Cu siguranță, aș face-o cu plăcere, deoarece, chiar dacă nu am mare nevoie de sate, pentru mine, binele vostru e ca și al meu, iar zbciumul vostru îmi produce o mare suferință. Există

însă două cauze care mă obligă să nu mă grăbesc cu această cerere: în primul rând, fiindcă sunt împovărat de datorii, pe care Curtea e obligată să le plătească întrucât au fost făcute la dispoziția Cabinetului și această acțiune trebuie încheiată; în al doilea rând, dacă nimeni dintre noi nu va stăru personal pe lângă Curte în problema noastră, atunci scrisorile mele vor fi inutile, pentru că miniștri nu sunt datori să țină minte ce le scrie un om aflat la 900 de leghe de ei. Era mai bine dacă fratele pomenit mai sus n-ar fi cerut trecerea în rezervă, acum însă lucrurile au fost făcute și trebuie găsită o soluție. Cred că plecarea dv. la Petersburg ar fi foarte utilă. În acest caz, nu voi scăpa din vedere să-i rog pe miniștri să vă acorde protecția lor. Îmi pun mari speranțe în dl Prim-ministru de Cabinet, contele Minih²⁵, care este o persoană hotărâtă și care mi-a arătat, prin scrisorile sale, politețe și bunăvoință. I-am scris deja în legătură cu datoriile și din nou îl anunț despre aceeași problemă pe el și pe alți miniștri, fără s-o uit pe prințesa Cerkasskaia. Cum fratele, prințul Șerban, se află acum la voi, o să vă comunice el despre cuvintele recente ale menționatei prințese, și o să înțelegeți din ele că vântul își schimbă direcția. Salutați-l din partea mea pe fratele mai sus pomenit, căruia nu-i scriu separat, deoarece capul meu, care a trebuit să compună mai mult de zece scrisori domnilor de curînd avansați, mi-e acum ca o tobă. N-ai voie să uiți pe nimeni în această lume, întrucât nu poți să-ți dai seama cine e mare și cine mic. Scrieți-mi despre situația problemelor noastre, pentru a ști cui să mă adresez. În cele din urmă, blănurile au ajuns, sunt foarte frumoase și bune. Îmi pare rău că n-am cu cine să vă trimit *sceniglia*²⁶, la primăvara însă vor fi multe ocazii. Fratele mi-a promis că-mi va trimite o *Biblie moldavă*²⁷. Am așteptat-o cu nerăbdare, căci, neavînd nici un fel de exercițiu în această limbă, am uitat-o cu desăvîrșire. Din păcate, în lădițe n-am găsit nimic, afară de blănuri și caviar. Cît privește împărțirea pămînturilor noastre, i-am scris în repetate rînduri fratelui; nu de mult, la rugămintea acestuia, i-am trimis o procură, care, sper, va pune ușor capăt acestei probleme. Scuzați-mă că nu continui, dar, de prea mult scris, mă dor degetele. Îi trimit salutări fratelui Matei și vărului, prințul Cantacuzin. Vă sărut mîinile, rămîn al dv. cel mai devotat servitor și frate,

A[ntioh], prinț Cantemir

Un An Nou fericit!

Antioh Cantemir

sursa: <http://cantemir.asm.md>

Note:

1. Sub îngrijirea lui V.N. Aleksandrenko, s-au publicat doar relațiile pe primii doi ani, 1732 – 1733, de activitate diplomatică a prințului Antioh pe lângă Palatul St James.
2. Cum ar fi „Jurnal Ministerstva narodnogo prosveșcenii” din 1891, unde Ivan Ivanovici Șimko inserează *Noi date pentru biografia prințului Antioh Dmitrievici Cantemir și a rudelor sale apropiate*.
3. Față de cele din corpul de scrisori inserat în volumul *Prințesa Cantemir. Portret de epocă și corespondență inedită*, apărut la Iași în 2005.
4. În perioada 1730 - 1740, suverană a Rusiei era Anna Ioannovna, fiica mijlocie a țarului Ivan V (Alekseevici).
5. Este vorba de Anastasia Ivanovna Trubețkaia (1700 – 1755), cea de-a doua soție a lui Dimitrie Cantemir (din 1920), vestită în Sankt - Petersburg prin bogăția, spiritul și neasemuita ei frumusețe; cei doi vor avea o fiică, Ekaterina-Smaragda (1720 – 1761).
6. După cum se știe, principele Dimitrie Cantemir și soția acestuia, Casandra Cantacuzino, au avut șase copii, două

Dimitrie Cantemir

<http://cantemir.asm.md/antioh/dcantemir>

fiice (Maria și Smaragda) și patru fii (Matei, Constantin, Șerban și Antioh). Alți doi băieți mor pînă să împlinească vîrsta de un an. Șerban (Serghei) Cantemir a fost cel mai longeviv dintre urmașii principelui moldav (1706 – 1780); în calitate de ofițer de gardă, a participat la Războiul ruso-turc din anii 1736 – 1739. Relațiile dintre frați n-au fost întotdeauna cordiale, după cum reiese și din epistolele de față.

7. În 1737, duce de Curlandia este ales Ernst Johann von Bühren (Biron), favoritul împărătesei Anna Ioannovna.

8. După cum s-a specificat, animozitatea Mariei față de Constantin Cantemir (1705 – 1747) se datora faptului că fratele ei beneficia de veniturile a trei pătrimi din moșiile părintești, intenției acestuia de a le înstrăina prin vînzare, precum și faptului că a devenit instrumentul socrului său, înaltul demnitar Dmitri Mihailovici Golițin.

9. Este vorba de Constantin Stepanovici Cantacuzin (m. 1781), general-maior, și de Constantin Antiohovici Cantemir (1718 - 1776), fiul lui Antioh, fratele mai mic al principelui Dimitrie Cantemir, primit în slujba Rusiei în 1736. Acest al doilea văr s-a căsătorit cu Natalia Ivanovna Golovina, ale cărei surori, Evdokia și Olga, au fost străbunicele lui Pușkin, respectiv Lev Tolstoi.

10. Maria Cantemir obișnuia să atribuie porecle persoanelor de la Curte sau din cadrul familiei. Era, înainte de toate, o măsură de precauție față de ochii funcționarilor care le interceptau scrisorile. Pe de altă parte, porecla constituia o modalitate de răzbunare a prințesei pe acele persoane care i erau antipatice, fie ele și rude. De remarcat, ingeniozitatea corespondenței în a găsi acel supranume, care să i se potrivească purtătorului ca o mînușă. *Tigroaica* era porecla dată Varvarei Alekseevna Cerkasskaia, o persoană „greu de prins”, cu care prințul Antioh intenționase, la un moment dat, să se însoare.

11. În 1735, Matei Cantemir se căsătorește cu Agrafena Iakovlevna (n. Lobanova – Rostovskaia).

12. Soția ministrului Afacerilor Externe și secretarului de

stat francez Jean-Jacques Amelot de Chaillou (1689-1749), care a intervenit pentru numirea lui Antioh pe lângă Curtea de la Versailles.

13. Este vorba de Agrafena, soția lui .

14. Ivan Pavlovici Suda, apropiat al familiei Cantemir, grec sau italian prin naștere.

15. Aleksandr Gavrilovici Golovkin (1688-1760), conte, diplomat, rezident al Rusiei la Berlin (1711 – 1727), ambasador în Olanda (1731 – 1759), unde va și muri.

16. Dorința prințului Antioh Cantemir de a reveni în Rusia nu l-a părăsit pe parcursul ultimilor patru ani de viață. În acest sens, a însărcinat-o pe sora sa cu achiziționarea unei locuințe în apropiere de Moscova, unde să-și petreacă restul zilelor.

17. Antioh se referă la războiul ruso-turc din anii 1735-1739, în urma căruia Rusia a pus stăpînire pe Azov, dar a pierdut o parte din sudul Ucrainei, Moldova și Valahia, aceste teritorii rămînînd sub stăpînire otomană.

18. Pentru veniturile obținute de frații Cantemir între anii 1725 și 1730.

19. Pentru a plăti datoriile, prințul Matvei și-a amanetat cîteva din satele proprii.

20. De la Consiliu.

21. Antioh se referă la moartea împărătesei Anna Ioannovna, survenită în seara zilei de 17/28 octombrie 1740. Suverana suferea de podagră și de calculi renali.

22. Cu puțin timp înaintea morții, Anna Ioannovna a semnat două hirtii, prin care îl desemna drept succesor pe fiul ei de cîteva luni, Ioan Antonovici, iar ca regent pe Biron.

23. La scurt timp după numirea lui Biron ca regent, are loc un complot pus la cale de Minich, în înțelegere cu țarina Anna Leopoldovna, nepoata împărătesei dispărute. Aceasta a condus imperiul între 9 noiembrie 1740 și 25 noiembrie 1741.

24. „Țestoasa” sau „prințul-țestoasă” erau poreclele date de către Maria Cantemir lui Aleksei Mihailovici Cerkasski (1680 – 1742), unul din cei mai bogați oameni din imperiu, tatăl preconizatei logodnice a lui Antioh și viitor mare cancelar al Rusiei (1741 – 1742). Prin supranume, prințesa Maria amenda încetineala în reacții, incertitudinea respectivului om de curte.

25. Christoph Burkhardt von Minich (Münnich) – conte, general-feldmareșal. În timpul Războiului ruso-austro-turc din anii 1736 – 1739, încheiat prin Pacea de la Belgrad, feldmareșalul a coordonat luptele de la Stăuceni, încheiate prin înfrîngerea trupelor turco-tătare și ocuparea Hotinului de către ruși. Tot atunci, la amenințarea lui Minich că va incendia Iașii, boierii moldoveni semnează „alipirea” Moldovei la Imperiul rus. În 1731, Biron înființează un nou organ consultativ pe lângă împărăteasă, Cabinetul miniștrilor, din care făcea parte și contele von Münnich.

26. Țesătură groasă, cu două fețe, asemenea catifelei.

27. Este singura mențiune în corespondența celor doi frați cu privire la cunoașterea limbii române. „Biblia moldavă” trebuie să fie sau versiunea în limba română a *Noului Testament*, realizată de Nicolae Milescu Spătarul la Istanbul, între 1661 și 1664, sau, și mai probabil, *Biblia de la București* (1688), tipărită sub domnia lui Șerban Cantacuzino, în care, de altminteri, a intrat și partea tradusă de autorul *Jurnalului de călătorie în China*.